

Merhabalar, editöryel süreci düzenlemek hem de editörden önce, kendi metinlerimizi oluştururken ortak ilkeleri olan bir dil benimsemek adına bir liste yapalım demiştik. Hak temelli habercilik dilinde de dikkat edilen bazı ilkeleri topladık aşağıda. Bir kısmını zaten biliyor ve uyguluyoruz ya da site içinde aşağıdaki problemlili söylemlerden bir kısmına hiç yer vermedik. Yine de medyada sıkça kullanılan kişi hak ve bütünlüğünü ihlal eden birtakım ifadeler aşağıda var, ortak bir metnimiz olması adına bunların da yer almasını yararlı gördük. Listeye ilk olarak tüm kategoriler için geçerli olan genel notları ekledik. Listenin devamında ise alfabetik olarak temalara özgü kullanımlara dikkat çekti. Listenin sonunda ise başvurduğumuz/başvuracağımız kaynakları yine alfabetik olarak sıraladık.

Genel Notlar

- Militarist ifade kullanımından sakınlım. Çatışmaları körükleyen, okuyucuyu taraf tutmaya, açmaza götüren ifade kullanımlarından sakınlım. Burada “terör”, “terörist”, “saldırmak”, “şehit” gibi kelimelerin kullanımı üzerine düşünelim.
- Haberlerde mutlaka kaynak gösterelim.
- Haberlerde açık isim kullanımı üzerine düşünelim. Eğer kişiler rıza göstermiyorsa açık isimlerini kullanmayalım. İsimleri değiştirebilir, ya da kısaltmalar kullanabiliriz. A.Y, Ç. T gibi.
- Metinleri oluştururken kanaatlerde bulunmayalım, istatistiki bilgi verebiliyorsak istatistiki bilgi verelim.
- Metinlerimizi oluştururken birinci çoğul şahıs kullanmamaya özen gösterelim. Yaptık, anlattık, gittik vb.
- Basın açıklaması eklerken, açıklamanın tamamını yazmak yerine, kendi özetimizi ekleyelim ve açıklamadan olabildiğince kısa bir alıntı vermeye çalışalım.

...

Cinsel Şiddet

- Özellikle cinsel şiddet haberlerinde “saldırgan” ifadesi yerine **“fail”** ifadesini tercih edelim. Çünkü, “sapık”, “canavar”, “pedofil” gibi kişileri marjinalleştiren tanımlar cinsel şiddet faillerinin gündelik hayatta karşılaşabileceğimiz kişiler oldukları gerçeğini örtebilir.
- “... iddiasıyla”, “öne sürülen” gibi kelimelerin çok fazla kullanılmaması öneriliyor. Çünkü, bu kelimelerin aşırı kullanımı, sitenin hayatta kalana inanmadığı ön yargısını doğurabilir. Bunlar yerine, **“söyledi”**, **“aktardı”**, **“...ya göre”** gibi spesifik bir kişinin cümleleri kullanılabilir. Eğer bir dava süreci varsa, “iddia eden” demek yerine “cinsel saldırı ile suçlanan (isim)” diyerek konuyu fail tarafından metinleştirebiliriz. Ayrıca, şiddet fiilini maruz bırakılan/hayatta kalan ile değil fail ile ilişkilendirerek kullanılması öneriliyor. Bu yüzden tecavüzçüsü, istismarcısı gibi ifadeler yerine “tecavüz faili”, “istismar faili” gibi ifadeler kullanabiliriz.
- Haberde, eylemde, basın açıklamasında... bahsi geçen kişi veya grubun kendilerini nasıl tanımladıklarına ulaşabiliyorsak bu tanımlara sadık kalarak metnimizi yazalım. Örneğin, görüşülen kişi özellikle tercih etmediyse “kurban” ve “mağdur” ifadelerini kullanmak yerine **“hayatta kalan”**, **“cinsel şiddete maruz bırakılmış”**, ya da **“cinsel şiddeti yaşamış”** ifadeleri kullanılabilir. Adli süreç başlatıldı ise nötr bir tanım olması sebebiyle **“şikayetçi”** de tercih edilebilir. Aynı şey kişinin cinsel kimliği için de geçerli olup kişinin kendi tanımlamasına uygun kelimeler kullanalım. Kendi kanaatimizi metin içinde kullanmayalım.
- Metinleri yazarken “alçakça”, “korkunç” gibi yargı bildiren kelimeler kullanmaktan kaçınabiliriz. Bu tarz ifadeler okuyanlarda öfke, nefret gibi duygu yoğunluğu da

yaratabilir ve sözkonusu olaya dair farkındalığı artırmaya yardımcı olmaz. Cinsel şiddeti haberleştirirken hayatta kalanın statüsünü, sosyo-ekonomik sınıfını öne çıkaran bir dilin kullanılmaması öneriliyor. Örneğin, ev kadını, doktor kadın/kadın doktor, kadın öğretmen gibi. Bunlar hayatta kalanın cinsel şiddeti “hak ettiği” ya da adalet ve desteğinin kimin için sağlanması gerektiğine dair mitleri yeniden üretebilir.

...

Çocuk

- Çocukları mağdur gösteren, onları tehlikeye atabilecek, yüzlerinin gözüktüğü vb. görsellerden kaçınabilir, bu tarz haber yapan gazeteleri kaynak göstermek yerine alternatifini arayabiliriz.
- Ulaşabiliyorsak yetişkin örneklerinde olduğu gibi çocukların da kendini nasıl tanımladıklarına dikkat ederek düzenlediğimiz metinde bu tanımları kullanalım.
- Kaynak aldığımız bir cinayet, kaza, şiddet haberinde, okuyucuyu ajite etmek ve yalnızca duygu yoğunluğu üzerinden olayı görünür kılmak için çocuğun kullanılıp kullanılmadığına dikkat edelim. Kendi metinlerimizde çocuğu böyle konumlandırmamaya özen gösterelim.
- Çocuğun haklarıyla bir bütün olan bir birey, vatandaş olduğunu düşünerek “minik”, “yavru”, “afacan”, “küçük”, “masum” gibi çocuğu edilgenleştiren, kurbanlaştıran, zayıf gösteren, yetişkin dünyası ve algısına göre hiyerarşik tanımlamalar içeren sıfat ya da söz gruplarını tercih etmeyelim.
- Çocukları damgalayan, etiketleyen “sokak çocuğu”, “tinerci”, “kapkaççı”, “suçlu çocuk” gibi ifadelerden ya da yetişkinlerde de olduğu gibi mahkeme kararı yoksa “suçlu”, “hırsız”, “katil” gibi ifadelerden uzak duralım. Suçlu çocuk yerine **suça sürüklenmiş çocuk**, sokak çocuğu yerine **sokakta yaşayan çocuk** ifadeleri tercih edilebilir.
- Türkiye İş Kanunu aksini söylese de Türkiye’nin tabi olduğu BM sözleşmeleri göz önüne alındığında 18 yaşına kadar herkes çocuktur ve 18 yaşını doldurmadan çalıştırılan herkes çocuk işçi olarak adlandırılır. Çocukların hak ihlali söz konusu olduğu için düzenlenen metinlerde bu tanıma uygun ibareler kullanalım.

...

Engelli Bireyler

- Kişilerin kendini nasıl tanımladığına ulaşamadığımız sürece “engelli” ya da “sakat” ifadelerini kullanalım.

(Bütün gruplar için de geçerli tabii) Haberleri yazarken kişilerin “yetersizlikleri” değil, toplumdaki eşitsiz koşulları vurgulayan bir dil kullanmaya çalışalım. Kişilerin cinsiyetlerine, mesleklerine, “engellerine” odaklanmak yerine toplumdaki eksikliklere dair tartışma alanı açmış oluruz böylece.

Göçmen, Mülteci

Göçmen, mülteci ve/veya sığınmacıların statüsünü tanımlarken kaçak veya yasadışı değil, **düzensiz** kavramını kullanalım. Düzensiz kavramı kişilerin haklarını korumak için sivil toplum tarafından kullanımının yanında mültecilere dair yasal düzenlemelerde de kullanılır.

- “kaçak”, “yakalanmak”, “operasyon” gibi göçmenleri, mültecileri ve/veya sığınmacıları kriminalize eden ifadeleri kullanmaktan kaçınalım. Yakalanmak yerine engellenmek fiili kullanılabilir.

- Kaynak aldığımız haberde kişiler “geçici sığınmacı” ya da “ikincil korumada” olduğu belirtiliyorsa, kendi metinlerimizde “mülteci” ifadesini kullanalım, böylece Türkiye’de elde edemedikleri mülteci statüsünün ve haklarının altını çizmiş oluruz.
- Buna paralel olarak mültecilerden bahsederken yalnızca milliyetleri ile tanımlamak yerine mülteci ifadesini ya da milletleri ile beraber mülteci ifadesini birlikte verelim, böylece yine mülteci statüsüne vurgu yapılmış olur. Örneğin, Suriyeliler demek yerine Suriyeli mülteciler diyelim.

Not: Düzensiz göçmen, kısaca kaldıkları ülkede resmi olmadan veya gerekli belgeleri sunmadan yaşayan kişileri tanımlar.

...

Hayvan

- Hayvanların can kaybından bahsederken insanmerkezci perspektifle oluşturulan ve hayvanları metalaştıran “telef oldu”, “itlaf edildi” ifadeleri yerine **öldü, hayatını kaybetti, öldürüldü** gibi ifadelerle yer verebiliriz. Hayvan hakları örgütleri itlaf edildi kavramı yerine doğrudan katledildi demeyi tercih ediyorlar. Bu kullanımı da tartışarak kullanıp kullanmayacağımızı konuşabiliriz.
(Not: Haberde, canlıların ölümüne yol açan bir olayda insanlar yanında hayvanların da öldüğü biliniyorsa örneğin, *3 insan 1 kedi hayatını kaybetti* şeklinde yazılabilir.)
- Yine yukarıdaki nedenlerden, hayvanın “leş”i değil, **cesedi** ifadesini kullanalım.
- Hayvanat bahçeleri, yunus parkları, mezbahalar, deney merkezleri, üretim çiftlikleri, petshoplar ve sirklerdeki hayvanların yaşam koşullarını göz önüne alarak buradaki hayvanları **tutsak** olarak tanımlıyor hak örgütleri. Bu kullanımı tartışabiliriz. Bu mekanlara ya da bu mekanlardaki hayvanlara dair bir metin düzenlediğimizde, tutsak edilen ifadesini kullanmak istemiyorsak bile **....de tutulan hayvanlar** şeklinde bir ifadeye yer verebiliriz.

...

Toplumsal Cinsiyet

- “kızlık soyadı” yerine **evlenmeden önceki soyadı** ifadesini kullanalım.
- Kişinin cinsel kimliği hakkında kanaata bulunmayalım. Kendi tanımlamasına uygun ifadeler kullanalım: kadın, erkek, trans, natrans, trans-kadın, trans-erkek gibi. Ayrıca, bahsi geçen kişi kendini bir gruba, kitleyle tanımlamıyorsa bu gruba ya da kitleye atıfta bulunmayalım.
- “Gey öğretmen”, “lezbiyen şarkıcı” gibi ifadelerin kullanılmamasına dikkat edelim. Cinsel yönelim ve cinsel kimlik tanımlamaları bireyin mesleğini niteleyen sıfatlar değildir. Bu ifadeler ayrımcılık içerir.
- “eşcinsel olduğunu itiraf etti” yerine “eşcinsel olduğunu açıkladı” gibi ifadeler kullanalım. “İtiraf etmek” bir suç/sorumluluğu kabullenmek anlamını taşır.
- “Cinsiyet değiştirme/düzeltilme ameliyatı” yerine “cinsiyet geçişi ameliyatı” ya da “cinsiyet inşası ameliyatı” ifadelerinin kullanılması öneriliyor. Atanmış cinsiyeti esas alan “değiştirme” gibi ifadeler, transların beyanları ve hissettikleri dışında daha az “kadın” ya da “erkek” oldukları algısının güçlendirerek ötekileştirmeyi arttırmaktadır.
- “Farklı cinsel yönelimler” değil “çeşitli cinsel yönelimler” ifadesini kullanalım. Farklı ifadesi bir örtük bir biçimde tek bir doğrunun varlığına işaret ediyor; sözkonusu durumda bu tek doğru “heteroseksüellik” oluyor, ve eşcinselliği ve biseksüelliği heteroseksüelliğin değil olarak kuruyor.

...

İşçiler

- “iş adamları” yerine “iş çevreleri, işveren çevreleri” ,“iş veren” ya da “iş insanı(ları)” ifadelerini kullanalım.
- Bakım hizmetleri, ev işleri hakkında konuşurken “görünmeyen emek” ya da “karşılıksız emek” kavramlarını kullanmaya özen gösterelim. Böylece, ev içi emeğin değersizleştirilmesini ve emekçilerin “emeklilik hakları”, “sosyal güvenlik hakları”na erişemediklerinin de altını çizmiş olalım.
- İş cinayeti iş kazası, öngörülebilirlik üzerinden

...

Ekip Notları

Buraya önerilerimizi, yorumlarımızı ve eleştirilerimizi yazabiliriz.

Yazım Kılavuzu Önerisi

Dil Derneği Yazım Kılavuzu

<http://www.dildernegi.org.tr/TR,276/yazim-kilavuzu-ara-bul.html>

Kaynaklar

Bianet Toplumsal Cinsiyet Odaklı Habercilik El Kitabı

https://bianet.org/files/static/bia_kitaplar/Toplumsal_Cinsiyet_Odakli_Habercilik_El_Kitabi_TR.pdf

Çocuk Odaklı Habercilik El Kitabı

http://bianet.org/files/static/bia_kitaplar/Cocuk_Odakli_Habercilik_Elkitabi.pdf

Rehber-

<http://bianet.org/kadin/ifade-ozgurlugu/123406-cocuk-odakli-habercilik-icin-gazetecilere-rehber>

Doğru Kelimeleri Kullanmak-

<https://cinselsiddetlemucadele.org/wp-content/uploads/2018/01/Dogru-Kelimeler-DIGITAL2.pdf>

Hak Temelli Yayıncılık-

<https://cinselsiddetlemucadele.org/wp-content/uploads/2019/03/CS-Medya-brosur-2019.pdf>

KaosGL Medyada LGBTİ- <http://www.kaosgldernegi.org/resim/yayin/dl/medyadalgbt.pdf>

Öyle Değil Böyle 10 maddede haber dili-

<https://oyledegilboyle.org/sticker-kartlar/10-maddede-haber-dili/>